

derítő tevékenységéről részletesebb felvilágosítást kapunk Marija Fortusz könyvéből és arról is, hogyan találkozott több mint két évtized után a szovjet őrnagynó a két magyar önkéntes felderítővel.

Az „Alba Regia” hősei című visszaemlékezés megjelentetésével a Zrínyi Katonai Kiadó a felszabadító harcok

egykori részvevőivel ismerteti meg a mai olvasókat és ezzel nemcsak az internacionalista kapcsolatok erősítését szolgálja, hanem — éppen egy nagyszerű szovjet asszony és katona emlékei alapján — újabb tényekről ad tájékoztatást a magyar hazafiak antifasiszta tevékenységére vonatkozóan.

Godó Ágnes

HANSGERD GÖCKENJAN:

HILFSVÖLKER UND GRENZWÄCHTER IM MITTELALTERLICHEN UNGARN

(*Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa. Band V. Wiesbaden. 1972. 261 p.*)

A szerző a forrásanyag és az irodalom alapos ismeretében kiváló s a magyar történettudomány számára is hézagpótló monográfiát írt az Árpád-kori Magyarország katonai „segédnépeiről” és határőrszervezetéről. Elsősorban e „segédnépek” s a határőrszervezet közötti összefüggéseket igyekezett tisztázni.

Munkája első részében ismerteti az Árpád-kori Magyarország gyepűrendszerét, a határőrség szervezetét és a honvédelemben betöltött funkcióját. E részben igen érdekesek a határőrnépek társadalmi szerkezetére vonatkozó fejtegetései, melyekben a határőrök szabad, vagy nem szabad társadalmi állapotáról, felszabadulásáról és rétegződéséről ír.

A további fejezetekben egyenként tárgyalja a „segédnép”-nek tekinthető, vagy a határőrszolgálatot teljesítő népeket. Határőrnépként említi a honfoglaló magyarság egyik törzsét, a Nyék törzset, a Kurszán fejedelem kíséretének tartott Kék-kend népet, mely véleménye szerint Kurszán halála után lett alávetett és határőrzésre kijelölt népelemmé.

Igen érdekes a kabarokról szóló fejezet, bár itt túlságosan merész következtetésnek tartjuk, hogy a Salamon király és a hercegek közötti harcban a Bécsi Képes Krónika által említett 15 hercegi „agmen” kabarokból állhatott. Igen alapos a kálizokról szóló fejezet, melyben a „szaracén”, „izmaelita”, „böszörmény” néven sze-

replő kereskedő népelem gazdasági tevékenységét is leírja.

A besenyőkről szóló fejezetben ismerteti a nép múltját a Pontus vidékén, a Kijevi Fejedelemségben, Bizáncban és végül Magyarországon. Megvizsgálja a besenyők településeit az ország különböző részein és szerepüket a határőrszervezetben. Mivel az ország belső területein is éltek, kétségtelen, hogy nem az összes besenyők voltak határőrök, bizonyos részük azonban feltétlenül az volt.

Göckenjan művének utolsó fejezete a székelyekkel foglalkozik. Röviden ismerteti a székelyek eredetét tárgyaló óriási és ellentmondásos irodalmat, és csupán annyit állapít meg, hogy a székelyek a honfoglalás idején lettek a magyarok „segédnépévé”.

Megvizsgálja a székelyek „segédnépi” szerepét — részvételüket az Árpád-kori Magyarország háborúiban. Nézete szerint a székelyek erősebbek voltak a többi határőrnépnél, mert zömük egységes települési területen lakott. Jelentős fegyveres erőt voltak képesek kiállítani: 1241-ben 4000, 1332–37-ben kb. 6800 harcost. Zsigmond korában már 7000–12 000 fegyveresük lehetett. Részletesen és igen áttekinthetően írja le a székely társadalom szervezetét, osztálytagozódását. Rétegződését szerinte IV. Béla hadseregreformja indította meg, mely minél több nehéz-fegyverzetű harcost akart előteremteni. 1339-ben már elfordul a „tria generis siculorum” kifejezés, a XV. szá-

zadban pedig már teljesen kialakulnak a székegy társadalom osztályai.

A középkori Magyarország „segédnépei” közül a szerző nem szól a kunokról, mivel ezek nem voltak határok.

Meg kell állapítanunk, hogy a szerző munkája értékes eredményekkel

gazdagította a történettudományt. Munkáját mindenkinek ismernie kell, akit a középkori magyar had- és társadalomtörténet érdekel. Érdeklődésel várjuk készülő munkáját, mely — mint írja — az Árpád-kori „ducatust” kérdésével foglalkozik majd.

Borosy András

BOKOR LÁSZLÓ:

DOBOZBA ZÁRT HÁBORÚ

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973. 402 p.)

Nem is olyan régen még minden képzeletet felülmúló valóság volt mindaz, amit ez — a szerző által történelmi regénynek nevezett — könyv elmond a második világháború rettenetes eseményeit megörökítő játék- és híradófilmekről.

A második világháború különböző hadszínterein: a szárazföldön, a tengeren, óceánokon és a légtérben folyó gyilkos küzdelemről sok-sok millió méter filmet készítettek a tűzvonalban dolgozó operatőrök. Noha ezeket a beszédes „szem- és fültanúkat” féltett kincsként őrzik a háborúban résztvevő országok archívumai, mégis számos részletet láthatott belőlük a világ, s a magyar közönség is. Talán emlékeztetül elegendő megemlítenem a „Felszabadítás” című ötrészes, monumentális szovjet filmalkotást, mely a háború idején készült hazai és szákmányolt dokumentumfilmek felhasználásával mutatja be a háborút, kezdetétől a végéig. Vagy a magyar rendezők által összeállított négyrészes „Mementó” című filmet, mely szintén archívumok mélyéről került a néző elé.

Könyvének megalkotásakor Bokor László „leemelte” a Dobozba zárt háború fedelét, hogy egy más, maradandóbb műfajban, az író módszerével fogja vállatóra a töredezett, egyre halványuló celluloid szalagokat. Az évek múlásával a különböző országok filmjeinek szembesítése során — mint a goethei palackból szabadult szellem — vallanak az emberiség ellen elkövetett gonosztettekről, diplomáciai praktikákról, csalárdságokról és hősi tettekről.

Ezt a szembesítést az író roppant

kifinomult politikai érzékkel, széles látókörrrel és igényes alkotói eszközökkel végzi el. Am mégsem ebben látom a szerző legnagyobb érdemét, hiszen ezt az említett filmek minden bizonynyal még pontosabban megtették, hanem abban, hogy a szerző, választott műfajának megfelelően, történelmi fejlődésében nézi, az előzmények feltárásával vizsgálja az elkerülhetetlenül bekövetkezett eseményeket. Alapos és részletes áttekintést ad a háborúban résztvevő főbb országok filmiparának kialakulásáról és a háború hatására megindult rohamos fejlődéséről: A Szovjetunió és Németország filmiparának ismertetésén kívül szól az angol, a kanadai és a magyar filmgyártás háborús célok szolgálatába való állításáról.

Elemzi, hogy a szóbanforgó országok miként éltek a film — akkor még egyetlen vizuális, a tömegek által kedvelt — kommunikációs eszköz hatásával. Éppen ezért talán nem túlzás, ha az említett vonatkozásban Bokor könyvét úttörő jellegű műnek nevezem. Hiszen a második világháborúval foglalkozó könyvek sokasága közül Bokor László tanulmánya foglalkozik először a film háborús célokra való felhasználásának kérdéskörével. Először elemzi ilyen mélyen és szélességében a film képi erejének tömeglélektani hatását. Ő vizsgálja elsőként azokat a módszereket, amelyeket az egyes országok alkalmaztak népeik háborús felkészítésére.

A könyv lapozgatása közben a kedves olvasó bizonyára számos esetben tapasztalni fogja, hogy a második világháborúra készülő imperialista ha-